

Suunnitelma: Pohjois-Pohjanmaan metsien luomukeruualueiden sertifioinnin tarve ja mahdollisuudet

Raili Hokajärvi

Metsästä monituotebisnestä -hanke 2019-2021

Sisällysluettelo

Lähtökohdat suunnitelmalle.....	3
Yleistä luomukeruusta	3
Luomutuotteet luonnosta.....	3
Luomukeruujärjestelmään ilmoittautuminen	4
Luomukeruualueen vaikutus metsien käsittelyyn	4
Luomukeruun haasteet tällä hetkellä	4
Pohjois-Pohjanmaan tilannekatsaus.....	5
Yleisestä tilanteesta.....	5
Metsänomistajakysely Pohjois-Pohjanmaalla	6
Metsänomistajan luvalla kerättävien luomukeruuotteiden kysyntä	6
Pohjois-Pohjanmaan metsien luomukeruualueiden sertifiointin suunnittelu.....	7
Yhteenveto lähtötilanteesta.....	7
1. Toimenpide-ehdotus – ohjeistuksen kehittyminen.....	7
2. Toimenpide-ehdotus – tilanneseuranta ja yhteistyö kysynnän ja tarjonnan osalta.....	8
3. Toimenpide-ehdotus – yleinen tiedotus.....	8
4. Toimenpide-ehdotus – kohdennettu tiedotus ja aktivointi.....	8
Yhteenveto	8
Lähteet	8

Lähtökohdat suunnitelmalle

Tämä suunnitelma on tuotettu Metsästä monituotebisnestä -hankkeen toimenpiteenä (TP4): Pohjois-Pohjanmaan metsien luomukeruualueiden sertifiointin tarve ja mahdollisuudet on tunnistettu ja etenemisestä on tehty suunnitelma.

Mittari: yrittäjien arviot sertifioidujen luomukeruualueiden tarpeista haastattelujen perusteella, metsänomistajien näkemys kyselyn perusteella, suunnitelma on laadittu.

Hankkeen toiminnassa on selvitetty Pohjois-Pohjanmaan alueen luomukeruualueiden sertifiointin tilannetta ja luomukeruualueiden kysyntää vuosina 2019-2021. Luomukeruualueista on tiedotettu aktiivisesti hankkeen aikana. Myös sertifiointiprosessin kehittymistä valtakunnan tasolla on seurattu aktiivisesti.

Painotus suunnitelmassa on metsänomistajan luvalla kerättävissä tuotteissa, koska ne olivat hankkeen toiminnan pääpaino, mutta suunnitelmassa tuodaan esille myös jokamiehen oikeudella kerättävien marjojen tilanne. Sienten luomukeruualueista ei ole tietoja.

Yleistä luomukeruualueista

Luomutuotteet luonnosta

Luomutuotteiden kysyntä maailmalla ja Suomessa on kasvussa (Luomuelintarvikkeiden vientiselvitys 2020, proluomu.fi). Erityisesti kansainvälisillä vientimarkkinoilla luomusertifiointilla on merkitystä markkinoinnissa. Suomen luontoa pidetään yleisesti puhtaana ja elintarviketuotantoa turvallisena. Luonnosta kerättävät luonnontuotteet tai erikoisluonnontuotteet (luonnonvaraiset kasvit tai niiden osat) eivät kuitenkaan automaattisesti ole luomutuotannon vaatimusten mukaisia. Luomukeruualueiden käynnistämiseksi keruualue, esimerkiksi metsä tulee liittää luomuvalvontaan. Tämän lisäksi valvontaan on liitettävä myös jalostusprosessin muut osat.

Metsän liittäminen luomukeruualueeksi on maanomistajan tai hänen suostumuksellaan selvittäjän tehtävä. Keruualueiden ostajat ja jalostajat huolehtivat oman toimintansa luomukelpoisuudesta, mutta tarvitsevat dokumentoinnin raaka-aineen keruualueen luomusertifiointista.

Luomukeruualueiden luomuvalvontaan liittäminen tapahtuu alueellisten ELY-keskusten kautta.

Käsitteiden käytössä on hieman kirjavuutta. ELY-keskukset määrittelevät käsitteet:

- Luomukeruualueella tarkoitetaan luomuvalvonnan piiriin kuuluvia luonnonalueita esim. metsiä ja soita, sekä maatalousalueita kuten pientareita.
- Luomukeruualueella tarkoitetaan luonnonvaraisten kasvituotteiden keruuta kaupallisiin tarkoituksiin luomuvalvontaan liitetyiltä alueilta.
- Luomukeruualueilla tarkoitetaan luomukeruualueelta saatuja, luontaisesti kasvavia luonnonvaraisia kasveja tai niiden osia.

Luomukeruujärjestelmään ilmoittautuminen

Luomukeruujärjestelmään ilmoittaudutaan alueen ELY-keskukseen. Ilmoittautuminen on maksullista. Maksut vuonna 2021 ovat liittymisvuonna rekisteröintimaksu 110 € ja vuosittain tarkastusmaksu 160 € ja tuntiveloitus (minimi 1 h) 143 €/tunti. Ilmoittamisen tekee joko maanomistaja itse (perusmalli) tai selvittäjä (selvittäjämalli). Kustannuksista vastaa ilmoittaja, mutta kustannusten kattamisesta voidaan luonnollisesti sopia eri osapuolten kesken.

Kun tuotetaan maanomistajan luvalla kerättäviä luomukeruu tuotteita (kuten mahla, kuusenkerkkä, pakuri, pihka) maanomistajan tulee itse liittyä luomujärjestelmään. Tämä on perusmalli eli alueen omistaja tai haltija ilmoittautuu valvontaa.

Jokamiehen oikeudella kerättävien tuotteiden (marjat, sienet) osalta voidaan käyttää selvittäjämallia eli luomukeruujärjestelmään ilmoittautumisen voi hoitaa selvittäjä maanomistajan puolesta. Jokamiehenoikeudella kerättävien tuotteiden osalta maanomistaja voi itsekin ilmoittautua luomuun.

Luomujärjestelmään liittymiseksi tarvitaan lomakkeet: *Luomuvalvontalomake 1* ja *täydennyslomake 1 c*, sekä liitteeksi luomusuunnitelma ja ajantasainen metsänhoitosuunnitelma. Näissä esitetään ilmoitettavat tilat ja kartalle määritetty sijainti, metsänhoitotoimenpiteet viimeisen 3-vuoden ajalta (avohakkuut, istutukset, lannoitukset ja kasvinsuojelu), siirtymäaika vaatimusten täyttäminen, kerättävät kasvilajit tai niiden osat, keruu aika sekä selvitys kerättävien lajien säilymisestä.

Vuosittaiseen tarkastukseen ilmoittaudutaan *luomuvalvontalomakkeella 13* viimeistään kuukautta ennen suunnitellun keruun aloittamista. Lisäksi tarvitaan päivitetty luomusuunnitelma ja ajantasaiset muistiinpanot kerätyistä ja myydyistä tuotteista.

Ohjeistuksia uudistetaan, joten ajantasaiset ohjeistukset tulee tarkistaa.

Luomukeruualueen vaikutus metsien käsittelyyn

Luomukeruujärjestelmään ilmoittautuminen ei vaikuta mitenkään metsien käsittelyyn, metsiä voidaan edelleen hoitaa maanomistajan tavoitteiden ja päätösten mukaisesti. Lisänä tulee velvoite ilmoittaa ns. kiellettyjen tuotantopanosten käytöstä. Ne alueet, joilla on käytetty mm. luomussa kiellettyjä kasvinsuojeluaineita (torjunta-aineita) tai lannoitteita, rajataan luomuualueen ulkopuolelle kolmen vuoden siirtymäajaksi. Näistä tulee ilmoittaa perusmallissa suoraan ELY:lle ja selvittäjämallissa selvittäjälle. Yleisimpiä ilmoitettavia ovat juurikäävän torjuntaan käytetty ureakäsittely, viljely istuttamalla ja mahdollinen lannoitus. Luomussa hyväksytyt lannoitteet on lueteltu Ruokaviraston sivulla julkaistussa listassa.

Luomukeruun haasteet tällä hetkellä

Vuonna 2020 Suomen luomukeruualueiden pinta-ala (5,5, milj. hehtaaria) oli edelleen maailmanlaajuisesti kärjessä, vaikka luomukeruualueiden pinta-ala pieneni yli puolella vuonna 2019. Kokonaispinta-ala oli vuonna 2019 4,6 milj. hehtaaria. Pienenemisen aiheutti muutos siinä, että metsänomistajalta alettiin vaatia aktiivista sitoutumista luomukeruujärjestelmään. Yksityisiä metsänomistajia on lukumääräisesti paljon ja heidän tavoittamisensa ja sitouttamisensa on haaste. (Arktiset Aromit Tiedote 15.4. 2020).

Metsänomistajien, selvittäjäyritysten ja luomukeruuotteiden käyttäjien kohtaamisen helpottamiseksi tehtiin Suomen metsäkeskuksen ylläpitämään metsänomistajien Metsään.fi palveluun metsänomistajalle mahdollisuus ilmoittaa halukkuutensa luomujärjestelmään liittymisestä. Yritykset voivat liittyä Metsään.fi toimijapalveluun. Metsänomistajan tavoittaminen on edelleen haaste ja metsänomistajalta puuttuu kannuste ilmoittautua mukaan järjestelmään.

Yritysten näkökulmasta haaste on, että yksittäiset ilmoitukset halukkuudesta ovat pienialaisia ja hajallaan. Selvittäjälle niiden liittäminen järjestelmään on työlästä. Myöskään luomutuotteita tuottajalle esim. marjanpoimintayritykselle, yksittäiset hajanaiset alueet eivät ole kannattavia ja poimijalle haastavia paikantaa.

Metsähallitus valtion omistamien maiden hallinnoijana on sitoutunut luomujärjestelmään, mikä mahdollistaa isompien yhtenäisten keruualueiden luomusertifiointiin.

Haasteena ovat myös metsänomistajan luvalla kerättävät tuotteet, joiden kohdalla selvittäjämallia ei voida (enää) käyttää. Metsänomistajan tulee itse hoitaa ja myös vastata kustannuksista. Aiemmin esimerkiksi kuusenkerkkää ostava yrittäjä saattoi hoitaa selvittäjänä keruualueidensa luomusertifiointiin metsänomistajan puolesta.

Edellä mainitut haasteet ovat tulleet esille keskusteluissa luonnontuotetoimijoiden kanssa valtakunnallisesti ja käytäntöjä on pyritty muuttamaan. Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry on antanut lausunnon *Luomu 2.0 -Suomen kansallinen luomuohjelma* -luonnoksesta. Lausunnossa todetaan mm:

- *Ohjelmaluonnoksessa esitetyt tavoitteet ja toimenpidesuosituksukset ovat kuitenkin luonnontuotteiden potentiaalin hyödyntämisen osalta riittämättömiä ja vaatimattomia.*
- *Toimenpiteillä, jotka eivät pureudu luomukeruun pullonkauloihin, ei ratkaista alan nykyisiä haasteita.*
- *Suomen tulisi myös ottaa EU-tasolla edelläkävijän rooli luomukeruuotoiminnan ja sen käytänteiden kehittämisessä hakien tähän pohjoisten maiden yhteistyötä.*
- *Ohjelmaluonnos ei tunnista luomukeruun pullonkauloja kuten luomukeruualueiden sertifiointiin säätelyä, kustannuksia ja kannusteiden puuttumista.*

(Uutinen aitoluonto.fi 26.5.2021, liite LausuntoLuomuohjelmasta24052021.pdf).

Pohjois-Pohjanmaan tilannekatsaus

Yleisestä tilanteesta

Pohjois-Pohjanmaalla luomukeruuupinta-ala oli 2019 lopussa 440 116 hehtaaria. Määrä ei pudonnut vuonna 2019 yhtä dramaattisesti kuin esimerkiksi Lapissa. Pohjois-Pohjanmaan luomukeruualueiden pinta-ala oli silloin maakunnista kolmanneksi suurin, lähellä Kainuun pinta-ala. Taivalkosken ja Pudasjärven alueen Metsähallituksen hallinnoimat valtion omistamat metsät ovat iso osa tästä, tarkkaa tietoa näiden alueiden käytöstä luomukeruuussa ei ollut käytössä.

Kuntien kiinnostusta luomukeruualueisiin on selvitetty 2021 Luomua Metsäluonnosta -hankkeen kyselyssä Kuntien kiinnostus luomukeruualueisiin (ks. kooste Luomukeruualueita kuntiin). Vaikka kunnista vain vajaa kolmannes oli kuullut luomukeruualueista aiemmin, kiinnostusta sertifiointiin oli

valtaosalla kunnista. Hyötyodotukset kunnilla liittyivät imagoon ja matkailun hyötyyn, mutta myös luonnontuotteiden hyödyntämiseen.

Kyselyn mukaan kiinnostus Pohjois-Pohjanmaalla on vähäistä (vastaus 6/30 kunnasta). Metsästä monituotebisnestä -hankkeen kunnille järjestämässä tilaisuudessa osallistujat olivat kuitenkin kiinnostuneita. Siikalatvan kunta sertifioi vuonna 2021 noin 300 hehtaarin alueen luomukeruualueeksi ja toimii näin hyvänä esimerkkinä muille.

Arktisten Aromien tiedotteessa 31.3.2021 todetaan koko Suomen tilanteesta 2020 Marsi-raportin pohjalta seuraavaa: *Luomumarjojen määrä kiloina kasvoi edellisvuodesta, mutta luomun prosentuaalinen osuus koko marjasadosta on silti harmillisen pieni. Luomupuolukan määrä oli alle 0,9 miljoonaa kiloa eli noin 11% koko puolukkasadosta, mustikalla vastaavat luvut olivat 1 miljoona kiloa ja 21% ja lakalla 8 000 kiloa ja 8 %.*

Alueellisia tilastoja ei ole esitetty luomun osalta, mutta mustikan ja puolukan koko valtakunnan määrästä viidennes kerätään Oulu+Kainuu -alueelta. Sieniä ei luomuna vielä kerätä tilastoitavia määriä.

Metsänomistajakysely Pohjois-Pohjanmaalla

Metsästä monituotebisnestä hankkeessa vuonna 2020 tehdyn kyselyn perusteella metsänomistajat eivät tunteneet keruuluomua kovinkaan hyvin, neljännes vastaajista oli kuullut asiasta. Tulos ei yllättänyt ja on samaa suuruusluokkaa Pohjois-Karjalassa hiukan aiemmin tehdyn kyselyn perusteella. Kyselyyn vastasi 480 metsänomistajaa.

Kyselyn mukaan 64 prosenttia oli valmis sertifioimaan metsänsä luomukeruualueeksi tai kiinnostunut siitä. Tässä oli myös tietyillä ehdoilla kiinnostuksensa ilmaiseita. Kiinnostuksen ilmaisussa oli kysymyksessä ehtoja: jos siitä on taloudellista hyötyä tai että ei aiheudu vaivannäköä tai kustannuksia tai jos lähimaakuntien tai koko Suomen metsät sertifioidaan. Viidennes ei halunnut sertifioida metsiään luomukeruualueeksi.

Neljännes vastaajista oli valmiita ilmoittamaan metsiensä käsittelystä. Metsänhoitoyhdistys tai Metsäkeskus nähtiin parhaana tahona ilmoittamiselle. Metsänomistajilta kysyttiin myös valmiudesta käyttää luomussa hyväksytyjä lannoitteita tai kasvinsuojeluaineita (harmaaorvakka). Tähän oli valmiutta useimmilla, 15 % ei ollut valmis muuttamaan käsittelyä.

Tarkemmin tuloksista voi katsoa Metsästä monituotebisnestä -hankkeen raportista; Metsien luonnontuotteista ja luomukeruualueista.

Metsänomistajan luvalla kerättävien luomukeruuotteiden kysyntä

Metsänomistajan luvan vaativien luonnontuotteiden osalta hankkeen aikana selvisi, että alueella toimii luomukeruuotteita jalostavia pieniä yrityksiä. Ainakin yrtejä ja kuusenkerkkää kerätään luomulaatuisena. Kiinnostusta on muillakin, mutta haastava prosessi jarruttaa käyttöä. Arvio on, että kun vientimarkkinoita avautuu, kysyntää lisääntyy.

Alueella luomuna jalostavat yritykset ovat hoitaneet metsien luomukeruualueiksi ilmoittamisen itse, myös metsänomistajan luvalla kerättäville tuotteille.

Vuonna 2020 Oulun 4H välitti luomulaatuista kuusenkerkkää muutaman sata kiloa. Luomukeruu onnistui selvittäjän kautta ja hankkeen kehittämistoimien avustamana kahden yksityisten maanomistajien mailta. Lisäksi vuonna 2020 Taivalkosken 4H välitti luomukuusenkerkkää maakunnan ostajalle.

Oulun 4H:n ulkomaille välittämät kihokki ja suopursu eivät ole luomulaatuja. Ostajalle on riittänyt puhdas, suomalainen luonnontuote.

Luonnontuotteita käytetään muutamissa ravintoloissa, luomulaatu ei selvityksessä tullut esille. Osalla ravintoloista on tietotaitoa ja oma toimitusketju. Kysyntäpotentiaalia ja kiinnostusta on, kun tarjonta toimituksineen onnistuu.

Pohjois-Pohjanmaan metsien luomukeruualueiden sertifiointin suunnittelu

Yhteenveto lähtötilanteesta

Pohjois-Pohjanmaalla on runsaasti valtion omistamia metsiä, mikä antaa hyvän pohjan luomulaatuisten luonnontuotteiden tuotannolle. Myös kunnilla on kiinnostusta, Siikalatvan kunta on jo sertifiointin osan omistamistaan metsistä luomukeruualueeksi ja on näin hyvä malli muille kunnille. Jokamiehen oikeudella kerättävien tuotteiden osalta yksityisten metsänomistajien näkökulmasta ei ole kannusteita liittyä järjestelmään. Lisäksi yksittäisen, erillisten metsäalueiden hyödyntäminen luomukeruuissa on haastavaa.

Metsänomistajan luvalla kerättävien luomukeruuotteiden (esim. kuusenkerkkä, koivunlehti, pakuri, mahla, pihka) metsänomistajan tulee itse liittää metsänsä järjestelmään. Kustannusten kattaminen vaatii melko isoa volyymia tuotannolle ja/tai useamman tuotteen tuottamista. Esimerkiksi kuusenkerkkäkeruussa omatoimisella keruulla on vaikea kattaa kustannuksia. Toisaalta pakurin tuotannossa sadon korjuu ajoittuu lyhyeen ajanjaksoon ja riittää kun metsä tuolloin on liitettynä luomukeruualueeksi.

Luomukeruujärjestelmästä ei vielä tiedetä kovin hyvin. Järjestelmään liittyminen koetaan haastavaksi ja kalliiksi. On myös näkemystä, että luonnontuotteiden tulisi olla luomulaatuja, jotta ylipäänsä menevät kaupaksi.

1. Toimenpide-ehdotus – ohjeistuksen kehittyminen

Seurataan Ruokaviraston luomukeruualueiksi liittämisen ohjeistuksen kehittymistä. Paikallinen ELY-keskus toimii aktiivisena kumppanina toimijoihin päin ja varmistaa ajantasaisen ohjeistuksen saatavuuden ja yhtenäiset tulkinnat. Lisäksi tuodaan esille kannusteita ja kustannuksia kaikille maanomistajaryhmille. Tässä tiedottamisessa valtakunnallinen tiedotushanke Luomua metsäluonnosta on hyvä kumppani toimintansa ajan.

2. Toimenpide-ehdotus – tilanneseuranta ja yhteistyö kysynnän ja tarjonnan osalta

Kysynnän ja tarjonnan kehittymistä seurataan tarkasti ja ennakoidaan siten, että kysyntään on mahdollista vastata. Luomukeruuotteiden mahdollisuuksia pidetään esillä eri tilaisuuksissa (ProAgria/Maa- ja kotitalousnaiset, ELY-keskus, yrittäjät, oppilaitokset, Metsäkeskus, metsänhoitoyhdistykset).

Järjestetään yhteistyötilaisuuksia raaka-ainetarpeiden pohjalta, jotta ostajat ja tuottajat (maanomistajat ja kerääjät) voivat kohdata.

Kehitetään jalostajien, luonnontuotealan yritysten, Metsäkeskuksen, metsänhoitoyhdistysten ja kerääjien yhteistyötä paikallisesti, maakunnassa ja valtakunnallisesti, jotta mahdolliseen lisääntyneeseen kysyntään voidaan vastata tapauskohtaisesti.

3. Toimenpide-ehdotus – yleinen tiedotus

Luonnontuotteista ja luomukeruuotannon mahdollisuuksista tiedotetaan yleisesti ja tuodaan asia esille erilaisissa tilaisuuksissa ja yhteyksissä.

4. Toimenpide-ehdotus – kohdennettu tiedotus ja aktivointi

Luomukeruujärjestelmään liittymisen tiedotus ja neuvonta kohdennetaan isoille maanomistajille, luomuviljelijöille ja tiloille, jotka rajoittuvat valtion maihin tai muutoin jo järjestelmässä mukana oleviin alueisiin. Myös erityisesti julkisia ja yhteisötoimijoita, kuntia ja seurakuntia sekä yhteismetsiä aktivoidaan liittymään perusmallilla luomukeruujärjestelmään.

Yhteenveto

Luomukeruuotannon edistämisessä tiedottaminen on oleellista. Yleisesti luonnontuotteiden ja luomukeruuun mahdollisuuksista tiedottamista jatketaan. Luomukeruujärjestelmään ilmoittamisen prosessi kehittyy ja ajantasainen tieto tulee saada potentiaalisille toimijoille (jalostajat, luonnontuoteyrittäjät, maanomistajat, kerääjät) kohdennetusti. Yhteistyö ja vuorovaikutus toimijoiden välillä lisää mahdollisuuksia vastata lisääntyvään kysyntään.

Lähteet

Luomuelintarvikkeiden viestiselvitys 2020. www.proluomu.fi

<https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/document/luomua-metsaluonnosta-luomukeruualueita-kuntiin-raportti.pdf>